

*С. О. Назарко,
к. е. н., доцент, Чернігівського інституту МАУП
А. Е. Іноземцева,
студентка 4 курсу, Чернігівського інституту МАУП*

ОСВІТЯНСЬКА МІГРАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ

*S. Nazarko,
PhD., Economics of Chernihiv Institute of the Inter-Regional Academy of Personnel Management
A. Inozemtseva,
4th year student of Chernihiv Institute of the Inter-Regional Academy of Personnel Management*

EDUCATIONAL MIGRATION AND ITS INFLUENCE ON NATIONAL INTELLECTUAL CAPITAL

У статті визначено особливості та тенденції освітнянської міграції в Україні. Досліджено питання впливу міграційного потоку на розвиток національного інтелектуального капіталу, а також запропоновано заходи, спрямовані на вдосконалення регуляторних механізмів освітньо-навчальної міграції.

In the article the features and trends of educational migration in Ukraine. The question of the impact of migration on the development of national intellectual capital, and suggested measures to improve the regulatory mechanisms of the education and training of migration.

*Ключові слова: освітнянська міграція, національний інтелектуальний капітал, Польща, Україна.
Key words: educational migration, national intellectual capital, Poland, Ukraine.*

"У нас завелика кількість вишів, які насправді не є такими, а є своєрідними "супермаркетами" з продажу дипломів..."
Ігор Лікарчук

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Міграція сьогодні є важливим компонентом демографічного розвитку країни, одним з джерел компенсації демографічних втрат і дефіциту трудових ресурсів.

Можна без перебільшення сказати, що за останні роки освітнянська міграція міцно зайняла в міграційному потоці третє за значимістю місце після трудової міграції та переселення співвітчизників.

Українська молодь прагне змін і якісної освіти, тому все більше молодих українців прагнуть отримати підготовку і кваліфікацію міжнародного стандарту у закордонних університетах.

У той же час, можливість вчитися за кордоном, що відкрилася для української молоді, загрожує Україні втратою інтелектуального капіталу у разі неповернення після закінчення навчання.

Саме тому необхідно здійснити аналіз провідних чинників і стимул-реакцій поворотної міграції студентів. Крім того, ситуація у сфері молодіжної міграції також передбачає виявити конкретні наміри молодих фахівців на майбутнє (безпосередньо після закінчення закордонної програми навчання), визначити подальші професійно-міграційні стратегії поведінки [7].

Іншими словами, важливо створити можливості для працевлаштування і кар'єрного зростання для української молоді з метою зацікавити залишитися у своїй країні.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ ТА НЕВИРІШЕНІ ЧАСТИНИ ПРОБЛЕМИ

Проблеми освітнянської міграції розглядають у своїх працях такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як А. Бабіч, В. Байнеєв, М. Волгін, А. Кирчів, А. Колот, Е. Лібанова, В. Новиков, Ю. Павленко, С. Панаріна, О. Позняк, Л. Семів, А. Сіленко, В. Роїк та ін.

У той же час необхідність регулювання процесу освітнянської міграції, мінімізації й попередження її можливих негативних наслідків вимагає всебічного й глибокого дослідження, підкріпленого ґрунтовною інформацією про причини й реальні масштаби.

МЕТА СТАТТІ

Метою даної статті є систематизувати і деталізувати основні причинно-наслідкові зв'язки, що стосуються освітнянської міграції, а також з'ясувати закономірності їх впливу на мотиваційну складову професійної свідомості молоді в Україні — власників та носіїв найпрогресивнішого національного інтелектуального капіталу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Освітнянська міграція є особливим видом міграції, характерними рисами якої є короткотерміновість, більш-менш чітко окреслені часові рамки, обмеження до певної вікової групи, а також мета виїзду — здобуття

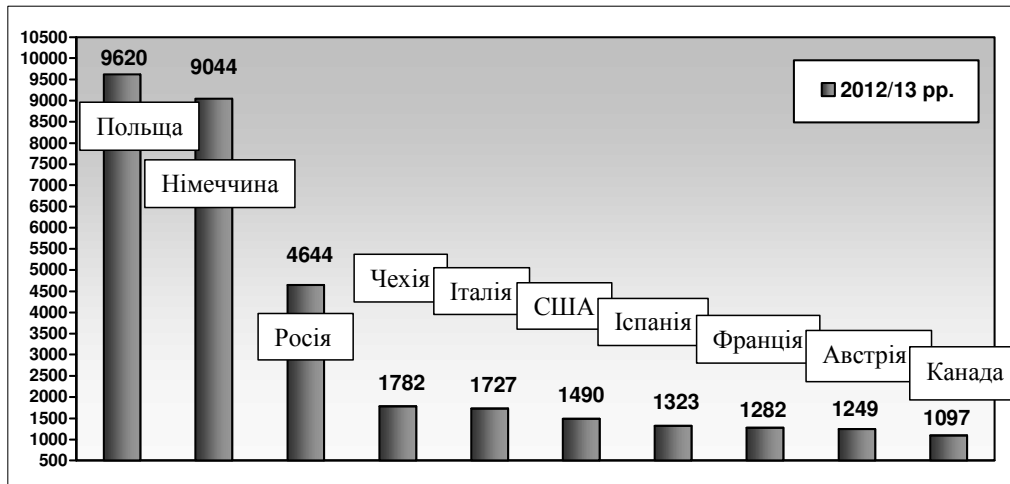


Рис. 1. Динаміка кількості студентів-українців за кордоном

Джерело. [www.cedos.org.ua].

вищої освіти за кордоном. Як правило, освітянська міграція є добровільною.

Навчання за межами країни розширює свої горизонти. Так, лише за останні три роки кількість охочих навчатись у провідних світових вишах зростає щонайменше на 10 відсотків. Щорічно завдяки популярним навчальним програмам (Erasmus Mundus, Fulbright Program, Muskie і UGRAD) за кордон виїжджає близько 20 тисяч українців.

І, як наслідок, це призводить до того, що понад половина української молоді у віці від 18 до 29 років нині готова емігрувати з України. За даними МІОК до 2025 року здобувати закордонну освіту будуть близько 8 мільйонів молодих людей. 50 відсотків студентів обирають країни, де є можливість залишитися принаймні на 1—2 роки для роботи після закінчення навчання [6].

Заслуговує на увагу визначення основних причин "відтоку інтелекту" з України [1].

Вищих навчальних закладів в Україні більш ніж достатньо — 325 (університети, інститути, академії III—IV рівнів акредитації) в 2013/14 навчальному році на 45439,8 тис. осіб. У той же час ціла низка розвинених країн Європи мають зовсім інше співвідношення в освітянській підготовці вищої школи. А от висококласних спеціалістів у нас бракує. Більшість випускників змушені працювати не за спеціальністю, або взагалі залишаються без роботи.

Логічно припустити, що однією з причин щорічного зростання українських студентів, від'їжджаючих на навчання за кордон, є відсутність перспективи.

Виходячи зі стін альма-матер, більшість з них розуміє, що вища освіта, знання кількох іноземних мов не дають гарантії отримати нормальну роботу і гідну зарплату. Вакансій, які пропонують гідну оплату праці, набагато менше, ніж охочих їх отримати. Тому вчорашні студенти беруть квиток в один кінець в одну з країн Євросоюзу, США або Канаду.

Наступною причиною є те, що освітянська сфера, а особливо сегмент вищої освіти, має потужний корупційний ресурс за мінімальної відповідальності. Через це багато вітчизняних ВНЗ перетворилися на звичайних продавців дипломів [2]. Зауважимо, дуже часто дипломів нікому не потрібні. Викладачі, виправдовуючись малими зарплатами, в свою чергу, продають заліки та бали на іспитах [4].

Проте і студенти, і викладачі зазначають, що корупція — це зло, з яким потрібно боротися. Утім далі словесного осудження не йде. "Всі намагаються вижити, і корупція стає дуже зручним засобом для цього".

Як би це парадоксально не звучало, але абсолютна більшість студентів, засуджуючи корупцію, самі ж готові давати хабарі. Навчання — це завжди важка праця, яка вимагає самоорганізації, вміння самостійно працювати, а це вміння на сьогодні втрачається. Студенти по-

бачили, що ледарство можна компенсувати грошима. Система хабарництва робить свою справу. І більшість контрольних, колоквиумів, іспитів — просто формальність. Але вона приховує дуже серйозну загрозу — тотальну деградацію майбутніх інженерів, лікарів, журналістів, викладачів і т.д. Для європейської освіти це давно анахронізм.

І нарешті, "валізний настрій" української молоді — через кращу якість вищої освіти. А все тому, що країни Європи та Америки не тільки славляться престижем, а ще й відкривають можливості для вдосконалення іноземної мови. Підхід до навчання тут значно різниться від пострадянського. Різниця — у практичній спрямованості навчання.

У десятку лідерів, за результатами 2012—2013 навчальних років, входять Польща, Німеччина, Росія, Чехія, Італія, США, Іспанія, Франція, Канада, Австрія та Велика Британія (рис. 1).

З рисунку 1 видно, що українські студенти є найчисленнішою групою з поміж всіх іноземних студентів Польщі, тому проаналізуємо переваги польської вищої освіти.

При виборі країни для навчання студенти керуються різними критеріями — починаючи від власних фінансових можливостей, любові до тієї чи іншої культури, і, закінчуючи знаннями мови та оцінкою перспективності навчального закладу. Чи не найголовнішим фактором того, чому українці масово обирають Польщу для отримання вищої освіти, є культурна близькість та розгалужена мережа контактів [3].

Звичайно, розглядати вищу освіту у Польщі виключно кризь рожеві окуляри було б недоречно. Але у порівнянні з українськими варіантами, вона має суттєві переваги. Особливо, якщо врахувати практично однакові стартові умови обох країн у 1991 році.

З 1999 року польська система освіти почала євроорієнтовну реформу. Країна приєдналася до Болонського процесу і почала впровадження відповідних стандартів в освіті та науці. Зміни мали на меті забезпечити польській молоді ефективну підготовку до вимог динамічного ринку праці, а зрештою — однакові шанси щодо якості життя з ровесниками з Європейського Союзу.

Досвід проведених реформ в Польщі довів переваги та актуальність європейської освітянської системи. Він свідчить про те, що запорукою ефективності функціонування сучасної вищої школи є її демократичність, перевага вмінь над енциклопедичними знаннями, інноваційність, інтегроване та блокове навчання.

Важливим, а часто й ключовим питанням для абітурієнтів є вартість навчання. Зверніть увагу, що за освітнім рівнем "Бакалавр" у Польщі вчать не 4 роки, як в Україні, а лише 3 роки, "Магістратура" — 2 роки. Тобто, доведеться платити не за 6, а за 5 років навчання.

Середні загальні витрати за один рік навчання (включають в себе оплату на навчання, проживання, харчування, проїзд, відпочинок та ін.) у престижному виші Варшави обійдеться іноземному студенту у 52200 гривень.

Для порівняння: у Києві на такі ж спеціальності, за умови проживання у гуртожитку, користування громадським транспортом і раціональним харчуванням, молодій людині доведеться заплатити не набагато менше якщо врахувати: середню плату за навчання, вартість гуртожитку, харчування, проїзд, а також прибутковий практично всім українським вишам фактори: дефіцит місць у гуртожитках, умови проживання, ремонт кімнати, непрямі витрати при складанні сесії і так інше [9].

Крім того, після закінчення навчання польського вищого навчального закладу, випускник отримує європейський диплом, а не диплом європейського зразка. Він визнається та дає змогу працювати у Євросоюзі та більшості країн світу, в тому числі, в Україні. Але справа не лише в ньому, а в якісно іншому рівні освіти.

Важливою ознакою євроосвіти в цілому, і польської зокрема, є її професійна орієнтованість. Поширеною практикою є запрошення до читання лекцій успішних бізнесменів, журналістів, дипломатів, юристів тощо. При чому не одноразово, а на постійній основі. Звичайно, викладачі — практики дають студентам набагато більше корисних знань та навичок, ніж кабінетні теоретики. Також велике значення надається практичним заняттям.

У Польщі — гнучка система вищої освіти. Студент може отримати диплом бакалавра з однієї спеціальності, а диплом магістра — з іншої. Бакалавр і магістр є різними рівнями освіти, на відміну від країн пострадянського простору, де магістратура є продовженням рівня "Бакалавр". Деякі польські ВНЗ надають унікальну можливість отримати дипломи двох європейських університетів за один курс навчання. Зокрема, доступними є польсько-німецька, польсько-французька та польсько-британська 2-річні магістерські програми.

Крім усього вищезазначеного, навчання у Польщі — суттєвий життєвий досвід.

Але наслідки, зазвичай, невтішні, адже з масовим виїздом молоді за кордон відбувається катастрофічна втрата інтелектуального капіталу країни, що є рушійною силою управління нематеріальними та матеріальними ресурсами. Загальновідомо, що середній вік "інтелектуального мігранта" коливається в межах 17—30 років, що є найпродуктивнішим часом діяльності та працездатності. Це може також підсилити явище старіння нації та деградація майбутнього покоління, адже з посиленням виїздом молодих талановитих громадян згодом нікому буде навчати майбутнє покоління. Погіршуються можливості національного соціально-економічного розвитку, послаблюються позиції держав-донорів на міжнародному ринку праці [8].

Отже, Україна інвестує свій живий капітал в економіку практично всіх розвинених країн світу.

ВИСНОВОК

Поки ситуація не зміниться, кількість молодих людей, які прагнуть виїхати на навчання і працю за кордон, тільки збільшуватиметься, у результаті чого відтік талановитої молоді може набути катастрофічних масштабів.

У підсумку, у країні знижується продуктивність праці, падає конкурентоспроможність, економіка замикається на виробництві товарів із низькою доданою вартістю.

Проблеми, створювані освітянською міграцією для економіки, на цьому етапі можна вирішити тільки шляхом реформ, створення стабільних і сприятливих умов для бажаючих отримати вищу освіту та підвищити кваліфікацію усередині країни. Парадокс у тому, що рефор-

ми потребують класних кадрів, а умови для них у нашій країні бажають кращого...

Література:

1. Бегай Ю. Переваги та недоліки "відпливу інтелекту" у контексті посиленої інтеграції суспільства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http:// www.atp-mil.gov.ua](http://www.atp-mil.gov.ua)
2. Вузи — "супермаркети дипломів" і чому студенти їдуть вчитись закордон? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http:// www.osvita.org.ua](http://www.osvita.org.ua)
3. Кількість українських студентів у Польщі зростає [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http:// www.osvita.org.ua](http://www.osvita.org.ua)
4. Круглий стіл "Корупція у вищих навчальних закладах: як її здолати?" Організатор круглого столу — Фонд "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http:// www.dif.org.ua](http://www.dif.org.ua)
5. Мирончик О. Відплив інтелекту як фактор конкурентоспроможності в глобалізованому світі / Мирончик О. / Збірник наукових праць. — 2011. — № 1. — С. 178—185.
6. Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету "Львівська політехніка" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http:// http://miok.lviv.ua](http://http://miok.lviv.ua)
7. Освіта за кордоном: обмін досвідом чи відтік умів? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua>
8. Семів Л.К. Освітня міграція в Україні: особливості, оцінка, політика регулювання / Л.К. Семів // Економіка і управління. — 2011. — № 4. — С. 131—140.
9. Точка зору експерта: "Відплив молодих мізків" або чому освічена молодь виїжджає з України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http:// www.osvita.org.ua](http://www.osvita.org.ua)
10. Українська молодь: світові виші "смачніші" за вітчизняні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http:// www.nagolos.com.ua](http://www.nagolos.com.ua)
11. УНІАН Економіка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://economics.unian.net>

References:

1. Beqaj, Y. "Advantages and disadvantages of "brain drain" in the context of enhanced social integration", available at: <http://www.atp.mil.gov.ua>
2. "Universities — "stores diplomas" and why students go abroad to study?", available at: [http:// www.osvita.org.ua](http://www.osvita.org.ua)
3. "The number of Ukrainian students in Poland is growing", available at: [http:// www.osvita.org.ua](http://www.osvita.org.ua)
4. "Roundtable on "Corruption in higher education: how to overcome?" The roundtable — Fund "Democratic Initiatives" Ilko Kucheriv", available at: [http:// www.dif.org.ua](http://www.dif.org.ua)
5. Myronchuk, O. (2011), "Brain drain as a factor of competitiveness in a globalized world", Collected Works, vol. 1, pp. 178—185.
6. "International Institute for Education, Culture and Diaspora Relations, National University "Lviv Polytechnic", available at: <http://miok.lviv.ua>
7. "Study Abroad: sharing experiences or brain drain?", available at: [http:// www.osvita.org.ua](http://www.osvita.org.ua)
8. Semiv, L.K. (2011) "Education Migration in Ukraine: features, assessment, policy adjustment", Economics and Management, vol. 4, pp. 131—140.
9. "Expert Opinion: "The outflow of young brains" or why educated young leaves Ukraine", available at: [http:// www.osvita.org.ua](http://www.osvita.org.ua)
10. "Ukrainian youth: world university "tastier" than domestic", available at: [http:// www.nagolos.com.ua](http://www.nagolos.com.ua)
11. "UNIAN Economy", available at: <http://economics.unian.net>

Стаття надійшла до редакції 04.03.2014 р.